

Hvad er «Socialisme»?

---

1. Prof. Gustav Cohn: Was ist Socialismus? Berlin, 1878. C. Habel. (31 S.)
2. Artikler i «Allgemeine Zeitung» (Marts, April 1879).

Ordet er bekjendt nok; — men om hvad det udtrykker, ere Forestillingerne ofte meget uklare, og — lad os tilføje — meget afvigende: snart forstaas Et ved det, snart noget ganske Andet; kun det synes sikkert, at ser det ene Parti noget meget Slemt i det, plejer det andet at se noget meget Godt deri. Gammelt er det ikke: det er blevet lavet i Frankrig for omtrent fyrretyve Aar siden. Louis Reybaud paastaar, at det er ham, der har indført det; — men Pierre Leroux siger: «jeg har smedet dette Ord som en Modsætning til Ordet «Individualisme», der netop dengang (Slutningen af Trediverne) begyndte at komme i Brug.» Dette være som det vil; Pierre Leroux giver i alt Fald en Slags Definition af det. Han forklarer, at Ordet «Socialisme» skulde betegne en politisk Organisation, hvor Individet blev ofret for det Væsen, der kaldes Samfund.

Her have vi altsaa den første Opfattelse: I Modsætning til «Individualisme», der overlader hver Enkelt til sig selv, og som opløser Samfundet i Atomer, betegner

Hvad er «Socialisme»?

---

1. Prof. Gustav Cohn: Was ist Socialismus? Berlin, 1878. C. Habel. (31 S.)
2. Artikler i «Allgemeine Zeitung» (Marts, April 1879).

Ordet er bekjendt nok; — men om hvad det udtrykker, ere Forestillingerne ofte meget uklare, og — lad os tilføje — meget afvigende: snart forstaas Et ved det, snart noget ganske Andet; kun det synes sikkert, at ser det ene Parti noget meget Slemt i det, plejer det andet at se noget meget Godt deri. Gammelt er det ikke: det er blevet lavet i Frankrig for omtrent fyrretyve Aar siden. Louis Reybaud paastaar, at det er ham, der har indført det; — men Pierre Leroux siger: «jeg har smedet dette Ord som en Modsætning til Ordet «Individualisme», der netop dengang (Slutningen af Trediverne) begyndte at komme i Brug.» Dette være som det vil; Pierre Leroux giver i alt Fald en Slags Definition af det. Han forklarer, at Ordet «Socialisme» skulde betegne en politisk Organisation, hvor Individet blev ofret for det Væsen, der kaldes Samfund.

Her have vi altsaa den første Opfattelse: I Modsætning til «Individualisme», der overlader hver Enkelt til sig selv, og som opløser Samfundet i Atomer, betegner

«Socialismen» den Organisation, hvor den Enkeltes personlige Frihed opsluges af det Almene. Det er to Yderligheder, der kun existere i de abstrakte Forestillingers Verden, og hvoraf intet lader sig fuldstændigt og udelukkende gennemføre i den virkelige. Til en vis Grad ere begge Principer berettigede; det, hvorpaa det kommer an, er: hvor stort et Spillerum skal der indrømmes hvert af dem? — et Spørgsmaal, der er vanskeligt at besvare, og hvis Afgjørelse bliver stedse vanskeligere, efterhaanden som Samfundstilstandene bliver mere komplicerede. Kun saameget er vist, at intet af dem kan komme til udelukkende Gyldighed: ikke engang den mest radikale Socialist vil tilintetgjøre al individuel Frihed, og den videst gaaende Individualist forudsætter dog altid Noget af den sociale Solidaritet, som han overalt forefinder som en uundværlig Betingelse for Menneskenes Samleven. Da, som bemærket, Socialismen umuligt kan realiseres paa den Maade, at al Individualisme udelukkes, er man gaaet over til at opfatte hint Udtryk som betegnende en for vidt gaaende Virkeliggjørelse af det ene Princip. Men hvem skal afstikke Grænsen mellem de to Principer? Hvem er den store Dommer, der skal udtale sit: hertil, og ikke videre!

Det er en noget slap Begrebsbestemmelse, vi her have at gøre med. Men det bidrager ikke til at styrke den, naar Folk — besjælede af det prisværdige Ønske at «mildne Modsætningerne» — definere Socialismen som «en hver (ogsaa den naturlige, berettigede, nødvendige) Underordnelse af Enkeltviljen under Almenviljen.»

En anden Opfattelse gaar ud paa, at Socialismen ikke er Betegnelsen for et Organisations-Princip, men ligefrem en ejendommelig «ny Videnskab». Hos Saint-

Simon og Fourier, hos Mestrene saavel som Disciplene, er der bestandig Tale om en saadan ny Videnskab. «Aandrige Autodidakter kunne jo sjeldent lade være med at grunde ny Videnskaber; — hvor langt vanskeligere maa Folk, der mene at kunne kurere alle Menneskeslægten's Lidelser, da have ved at modstaa Fristelsen».

Et Skridt videre førte til, at «Socialvidenskab» og «Socialisme» blev betragtede som Synonymer. Men denne Opfattelse træffer man dog heldigvis kun sjeldnere.

I det franske Akademis Ordbog (af 1878) defineres «Socialisme» saaledes: «den Lære, som hyldes af dem, der mene at kunne forandre Samfundets Tilstand og at kunne reformere det efter en ganske ny Plan.» Og i Littrés Ordbog gives følgende Definition: «et System, der, idet det sætter de politiske Reformere i anden Række, indeholder en Plan til sociale Reformere.» Den sidste Definition er, som man ser, noget mere omfattende; men begge betone Socialismens praktiske, ikke dens videnskabelige, Karakter.

Vi gaa videre. Vi gaa til den populære Opfattelse, der ikke undersøger, om «Socialismen» er et «Organisationsprincip», en «ny Videnskab», eller et «Socialprojekt», men som holder sig til de «socialistiske» Bestræbelsers materielle Indhold: «den radikale Forbedring af den besiddelsesløse Mængdes Kaar». «Naar en Arbejder af sin Arbejdsherre forlanger højere Løn eller kortere Arbejdstid, saa ser Arbejdsherren heri, forsaavidt Forlangendet forekommer ham uberettiget, ikke blot de skadelige Virkninger af «Socialismen», men han betragter endog selve Forlangendet som «socialistisk». Altsaa: Udtrykket af de arbejdende Klassers forøgede Selvbevidsthed — der ganske vist tildels er blevet fremmet ved Udbredel-

sen af de socialistiske Systemer — betegnes som en Ytring af Socialismen.»

Og ligeledes er det den populære Opfattelse, der har fastholdt Ordet «Socialisme» som en Betegnelse for det socialdemokratiske (eller «kommunistiske») Revolutionsparti. Dette er karakteristisk: De gamle Førere for det nuværende tyske Socialdemokrati have kastet «Socialismen» ud af Partiprogrammet, — og alligevel giver den populære Opfattelse netop den af disse Førere ledede Bevægelse Navnet «den socialistiske». I deres «kommunistiske Manifest» af 1847 tale Karl Marx og Fr. Engels med Haan om «Socialismen» som Modsætning til det «kommunistiske» Parti, i hvis Navn Manifestet udstedtes. «Kommunisterne» erklære her, at deres Formaal ikke kan naas ved «Socialisternes» fredelige Midler men kun ved en voldsom Omvæltning af den hele nuværende Samfundsordning. «Lad de herskende Klasser» — saaledes slutter det «kommunistiske» Manifest truende — «lad de herskende Klasser skjælte for den kommunistiske Revolution; — Proletarerne have intet Andet end deres Lænker at tabe; — de have en Verden at erobre!» Og netop disse «socialdemokratiske» Revolutionsmænd, disse «kommunistiske» Voldsmænd, der selv have frabedt sig alt Fællesskab med «Socialisterne», betegnes af den populære Opfattelse som — «Socialister».

I saadanne Betydninger bruges Ordet «Socialisme». Foruden de anførte gives der andre Definitioner. Dem er der nok af. Men hvad skal der blive af de sociale Diskussioner, der jo bestandig blive stedse bitrere og hidsigere, naar man debatterer frem og tilbage med Begreber af den mest uklare Beskaffenhed, og har en For-

kjærlighed for Stikord, der snart tages i en Betydning, snart i en ganske anden. Hvorledes skal Videnskaben bringe Klarhed i dette Virvar? Beherske den populære Sprogbrug vil Videnskaben ikke kunne, — dertil er Afstanden mellem Videnskaben og Livet for lang og Sprogbrugen i det Hele for uregerlig, og saalænge den er saa uenig med sig selv, vil den neppe opnaa at se det samme Ord altid brugt i samme Betydning; — men vi burde se at virke hen til, at Folk blev sig Rækkevidden af de Ord, de bruge, bevidst, og at Forholdet mellem Ordets forskjellige Betydninger og det virkelige Liv blev klart. —

I «Socialismen» se altsaa Nogle et Organisationsprincip: Visse Fornødenheder tilfredsstilles for Samfundet ved Samfundet, og den kollektive Organisation kan da enten være frivillig eller hvile paa offentlig Tvang, og den kan dels være en i snævrere Forstand økonomisk, d. v. s. stemme med Egennytte-Principet: Ydelse og Modydelse, dels være offerberedvillig, altsaa hæve sig over det strengt økonomiske Princip.

Den frivillige Virksomhed fremviser, ligesaa vel som den offentlige, begge Arter. De fri Foreninger for Indkjøb af Levnetsmidler, for Alderdomsforsørgelse, de frivillige Sygekasser, Læseforeninger osv. osv. have regelmæssigt en i strengere Forstand økonomisk Karakter, forsaavidt de hvile paa Egennyttens Grundsætning: saa at hver Enkelt, der slutter sig til Foreningen, vil drage en Nytte af den, der forekommer ham at staa i et rimeligt Forhold til hans Bidrag til den. Det er ofte rent tekniske Grunde, der give Anledning til Dannelsen af saadanne Foreninger: visse Grupper af Mennesker mene — for Exempel —, at de bedre kunne tilfredsstille deres Læselyst, naar de danne en Læseforening, end naar de

sørge for sig selv individuelt. Hvilken Organisationsform der her er den hensigtsmæssigste, den bedste og billigste, beror ofte paa de konkrete Omstændigheder. — Men foruden saadanne frivillige Foreninger med en økonomisk Karakter gives der ogsaa frivillige Foreninger, der ikke bære Egennyttens Præg, og som maa betegnes som offerberedvillige. Herhen hører den store Mængde af disse Samfund, hvor der bringes personlige og økonomiske Ofre af dem, der have Evne og Vilje hertil, for dem, der under Livets forskellige Forhold trænge til en hjælpende Haand. Det, der er karakteristisk for disse Samfund, er Foreningen af Opofrelser og Frivillighed. Hvadenten nu Impulserne til denne Frivillighed maa søges lavere eller højere, i Ærgjerrighed og Forfængelighed eller i Kjærlighed og Barmhjærtighed, — vist er det: Frivilligheden er i Modsætning til Statsmagts Tvang en Grænse, paa hvis ene Side Vanskelighederne falde bort, medens de paa den anden Side vælde frem.

Overskrides denne Grænse og afløses Frivilligheden af offentlig Tvang, — styrte Vanskelighederne løs. Ja, dette gjælder, selv om der endnu slet ikke er Tale om, at den Ene skal finde sig i Opofrelser for den Andens Skyld: saasnart den offentlige Tvang viser sig, indfinder Betænelighederne sig. Staten erklærer, for Exempel, at den vil overtage den eller den Forretning, enten fordi Staten kan udføre den bedre og billigere end Private, eller fordi et fiskalt Øjemed kan forbindes hermed; — her er ikke Tale om Opofrelser af den Ene til Bedste for den Anden; her foreligger et teknisk Spørgsmaal, enten det tekniske Spørgsmaal om Statsvirksomheden er mere hensigtssvarende end Privatvirksomheden (Statsjernbaner *contra* Privatjernbaner, f. Ex.), eller et finansteknisk

Spørgsmaal (Tobaksmonopol *contra* anden Skat, f. Ex.). Men — det er Ulykken — ved Siden af det tekniske Spørgsmaal foreligger der ogsaa et politisk. Spørgsmaalet om Statens Forfatning og Forvaltning maa altid træde frem. Det paastaas, at Staten bedre end de Private kan udføre denne eller hin Forretning; — men af hvad Beskaffenhed ere de Avtoriteter, af hvem man lover sig et bedre Arbejde? Præstere det samme Folks Mænd noget væsenligt Andet som «Stat» end som Privatmænd? Og hertil slutter sig et yderligere Spørgsmaal af en eminent politisk Karakter: vil den individuelle Friheds Omraade ikke blive utilbørligt indsnævret, og den offentlige Tvangs utilbørligt udvidet, naar Staten overtager Forretninger, der tidligere besørgedes af de Private selv? Jo mere ideal Staten er, jo mere harmonisk Statslivet forholder sig til den Enkeltes Liv, jo mere solidarisk den Enkelte føler sig med Staten, jo friere, kort sagt, Staten er, — desto snarere vil man finde sig i Tvangen, fordi man da desto mere betragter denne som et Udtryk for Ens egen Vilje. Omvendt: jo længere man er fra dette Ideal — og alle Stater ere fremdeles langt, meget langt derfra — desto ængsteligere vil man føle sig overfor en stærk Udvidelse af Statsvirksomheden. — Og træder nu hertil det aabent udtalte Formaal ved offentlig Tvang at udskrive Bidrag hos Nogle til Fordel for Andre, — stige Vanskelighederne i en mægtig Grad. Saa hører man Raabet: «Socialisme!» Det maa visselig indrømmes, at det rene individualistiske Princip — at overlade Alt uden Undtagelse til sig selv — sammenlignelsesvis er beundringsværdigt simpelt og konsekvent; — men det har rigtignok intetsteds ladet sig fuldstændigt gennemføre, og enhver Kulturstats Lovgivning modsiger det paa mange Punkter. Ja, med den stigende Kultur

er der endog Rimelighed for, at det vil blive brudt paa stedse flere Punkter. Derover forurolige man sig ikke! «Efter at alle Evropas større Stater, den ene efter den anden, have gjort den almindelige Værnepligt til en Bestanddel af deres Forfatning, efter at det altsaa er blevet erkjendt, at enhver Borger er forpligtet til at ofre sit Liv for Staten, naar denne fordrer det, burde der principielt ikke herske nogen Tvivl om, at Borgerne kunne forpligtes til enhver anden Ydelse, der er mindre værd end Livet. Spørgsmaalet er kun: hvorledes fordeles disse Forpligtelser retfærdigt og hensigtsmæssigt i det enkelte Tilfælde?» Borgerne forpligtes til at bringe Fattigunderstøttelsen, Retsplejen, Skolevæsenet etc. etc. økonomiske og personlige Ofre, af den samme Grund, der forpligter dem til at vove Liv og Sundhed for Staten. Af saadanne Ofre fordrer Nutidens Stat langt flere end den middeldalderlige; man betegner derfor ogsaa denne som den blot «privatretlige». Kun Kirken var i Middelalderen Almeninteressens Repræsentant. I Nutiden har Staten overtaget Kirkens sociale Opgaver — og flere til. Hvor Grænsen skal sættes, beror paa hvert enkelt Tilfældes særlige Beskaffenhed. At fastsætte en almindelig Grænse, paa hvis ene Side «den sande Statsvisdom» ligger, medens «Socialismen» begynder paa den anden, vilde være forbundet med noget Besvær. I nogle Stater gives Undervisningen i Borgerskolen gratis. Er det «Socialisme»? Formodentligt ikke, eftersom den preussiske Regering, der dog neppe er socialistisk, anerkjender dette Princip. «Men fornylig er Kanton Zürich gaaet videre, og har tilladt sig den Luxus at forsyne Skolebørnene med de nødvendige Skolebøger paa det Offenliges Bekostning. Har Kanton Zürich dermed betraadt «Socialismens» Vej?» Man anerkjender

det Berettigede i, at Undervisningen meddeles helt eller delvis gratis i de lavere Skoler. Men i hvilke? Kun i de laveste? Slet ikke i de højere? Skal man forlange af de Universitetsstuderende, at de for Forelæsninger og Prøver skulle betale saa meget, at Universitetet dermed kan bestride alle sine Omkostninger? Den, der vilde opstille et saadant Forlangende, vilde strax blive betegnet som «Materialist»; man vilde minde ham om «den uberegnelige Fordel, Landet i sin Helhed har af Universitetet; man vilde prise Videnskaben, der skal lyse frit som Solens Lys.» Men naar saa en Anden, i sine Bestræbelser for at være «konsekvent», gik til den modsatte Yderlighed og forlangte, at *al* Undervisning, ogsaa den højeste, skulde være gratis, — vilde han blive afvist med Ordet «Socialisme». Det er Grænsespørgsmaal, som man ser, Spørgsmaal der ikke lade sig afgjøre *a priori*. Saadanne Spørgsmaal frembyder Nutidens økonomiske og sociale Lovgivning Masser af. Overalt Modsætninger mellem Individualinteressen og Socialinteressen. Ved et Stikord kan den i ethvert Fald ikke løses. I ethvert enkelt Tilfælde maa man — saavidt muligt — se at træffe sin Afgjørelse saaledes, at, paa den ene Side, det solidariske Element i Nutidens Stat kommer til sin Ret, og, paa den anden Side, de offentlige Midler behandles med Varsomhed.

Staten maa, ved Siden af de Private, paatage sig en ikke ringe positiv Virksomhed. Og desforuden findes der en stor Samling af blot regulerende, fremmende, kontrollerende, paabydende og forbydende Love, der ville ordne det individuelle Liv ved Statstvang. Mange mene, at disse Paabud og Forbud kun ere Undtagelser fra den almindelige Regel om den individuelle Frihed, der bedst skal fremme alle Enkeltes og derigjennem ogsaa det

Heles Vel. I Modsætning til denne Anskuelse henviser man til alle den fri Konkurrences mislige Følger, dens umoralske Midler, dens Underkuelse af de mere samvittighedsfulde Konkurrenter, dens Fremkalden af Overpekulation og Kriser, dens Exploitering af de Svage : Flertallet, og Begunstigelse af de Stærke : Mindretallet etc. etc. Men det vilde rigtignok være en grundig Misforstaaelse at tro, at Forholdene vilde blive bedre ved at udstøde den individuelle Frihed af hele Produktions- og Omsætningsprocessen og basere det Hele paa det socialistiske Princip. Vel lader det sig ikke bestride, at man ved at ødelægge den personlige Frihed ogsaa slipper for de Misligheder, den avler; man behøver jo blot at slaa alle Syge ihjel, saa trænger man ikke mere til Læger og Lægemidler. Men den personlige Frihed er et saa kosteligt Gode — og navnlig for de mest Civiliserede — at ethvert samfundsforandrende Forsøg, der vilde tilintetgjøre den, vilde være dødfødt. En «kollektivistisk» Organisation, der ikke anerkjendte den individuelle Interesse, vilde være umulig. Dertil kommer, at det er en uhyre Vildfarelse at tro, at det nuværende økonomiske Livs moralske og aandelige Mangler udelukkende skyldes den bestaaende Ordning af det, og at de kunde fjernes ved Indførelsen af en anden Organisation. Det kan være sandt nok, at mange onde Lidenskaber løslades og megen Slethed modnes i det moderne Erhvervslivs kvalme Luft; men Roden til det Gode og det Slette ligger dog langt dybere end i denne eller hin økonomiske Organisation. Det er ikke nok at indføre ny Former, — selv om man kunde det, selv om Langsomheden i den sociale Udvikling lod sig overvinde og Udviklingens Gang overhovedet forudse. — Se, disse Indrømmelser gjør Professor Cohn;

men — saa mener han ogsaa, at han efter dem saa meget bestemtere kan hævde, at Forholdsregler, ved hvilke det individuelle Erhvervsliv korrigeres (Fabriklove, Love om Næringsmidler, Sundhedspolitiet, Pristaxter m. m. m.), ere nødvendige. Den individuelle Frihed er berettiget; men — «det vilde være Barbari, om man i den størst mulige hensynsløse Udfoldelse af denne Frihed saa Idealet for et civiliseret Samfund, og det er der da i Grunden heller ikke noget eneste alvorligt Menneske, der mener.» Grænser maa der sættes, ligesaa vel med Hensyn til Statskontrollen som med Hensyn til selve Statsvirksomheden; hvor disse Grænser skulle sættes, og af hvilken Art de bør være, maa afgjøres, ved en Afvejning af Fordele mod Mangler, for hvert særligt Tilfælde; — en absolut Løsning er ikke mulig.

— Saaledes den zürichske Professor. Overalt i hans lille Skrift se vi Bestræbelsen for at give Højre hvad Højres er, og Venstre hvad Venstres er.

Paa dette Skrift bygger nu en Forfatter, der skriver i «Allgemeine Zeitung», videre. Ogsaa han hævder: «Spørgsmaalet er slet ikke: Socialisme *eller* Individualisme; men Fordringen lyder: Socialisme *og* Individualisme i vexlende Kombinationer. Kun med Hensyn til disse kan Uenighed være mulig.» De, der ere bange for Ord, som nu engang ere blevne brændemærkede, kunne jo i Stedet for «socialistisk» bruge «social»; at der bør indrømmes det «sociale» Princip Plads ved Siden af det «individualistiske», ville de i alt Fald ikke benegte. I hvilken Grad de respektive Principer skulle gennemføres, er *quaestio facti*; men da det individualistiske i Aarhundredets første Halvdel er bleven saa stærkt begunstiget, er der Rimelighed for, at en Reaktion nu vil gjøre sig gjældende til

Fordel for det modstaaende. — Socialismen i denne mere almindelige Forstand er ikke noget saa vanskeligt Spørgsmaal, at man ikke skulde kunne komme til en Forstaaelse; — men Socialismen i en mere speciel Forstand frembyder langt større Anledning til Uenighed, og dog er Enighed netop her af Vigtighed. — Den moderne Socialisme har givet en Diagnose af Produktionen og Fordelingen, der i Meget er træffende; — desto mere lader dens Therapi tilbage at ønske. Den klager over «Planløshed» i det bestaaende økonomiske System, og forlanger i Stedet for Regelløsheden «Planmæssighed». Men hvorledes? Socialismen opstiller Fordringen, — men glemmer at vise, hvorledes den lader sig gennemføre. Omvendt gaa Individualisterne til den modsatte Yderlighed, paastaa at Opgaven ligefrem er uløselig i alle Retninger, overse altsaa, at vi «egenlig allerede staa midt i Socialismen», at megen Kapital allerede er bleven «kollektivistisk», at Staten har store Ejendomme, tildels «organiserer Arbejdet» og producerer «planmæssigt» (Tobaksmonopolet i Frankrig, for Exempel).

Ogsaa denne Forfatter søger at gjøre begge Partier tilpas. — Til Socialisterne siger han: I har Ret! I har gennem Eders Mænd, Rodbertus, Marx, Engels og Lassalle, præsteret «det betydeligste videnskabelige Arbejde, der overhovedet er præsteret paa den theoretiske Nationaløkonomis Omraade siden Adam Smith og Ricardo!» Men trøst Jer: Vi staa allerede «midt i Socialismen!» — Og til Individualisterne siger han: I har Ret, og I behøver ikke at frygte Socialisterne; de opstiller jo kun Fordringer uden at paavise Gjennemførelsens Mulighed! Trøst Jer desuden med, at «Individualismen er kommen til stedse mere Gyldighed i den moderne Verden.»

Til Individualisterne hedder det: de socialistiske For-
dringer ere «utopiske», altsaa magtesløse. — Til Social-
isterne derimod: Historien viser, at hvad der idag kaldes
«utopisk», imorgen er virkeligt.

Det er en mæglende Holdning, der her søges ind-
taget: «Modsætningen er ikke saa stor mellem det social-
istiske Program og den individualistiske Virkelighed, som
de to extreme Partier med deres Overdrivelser søge at
gjøre gjældende.» «Sandheden ligger i Midten», og «den
videnskabelige Parol er: organisk historisk Udvikling;
Tilknytning til det Bestaaende; ingen Omstyrtning, ingen
Stilstand.»

Bestræbelsen for at være «upartisk» er tydelig.
Lykkes den, og vil den blive godkjendt? I alt Fald For-
fatteren i «Allgem. Zeitung» synes at helde temmeligt
stærkt henimod Schäfte-Wagner. Indrømmelserne til
Venstre ere aabenbart overvejende. Og dog — med
Højre, hvem man kun nødigt og sparsomt gjør Ind-
rømmelser, er det muligt at komme til en Forstaaelse.
Med yderste Venstre er en Forsoning umulig. Her ere
alle Indrømmelser, alle mæglende og mildnende Forsøg
spildte.

A. P.
